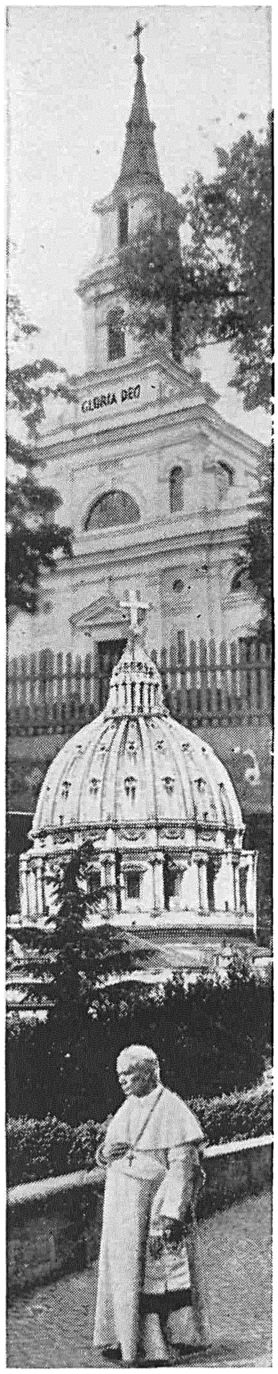
LA BRACE

| Hod. XI | ZNIVIEN - KASTRYCNIK 1960 | N. 57-58 |

ŹNIČ

Biełaruskaja relihijna-adradženskaja časopis

Adres Red: Roma, v. della Camilluccia, 24 || Hadav. padp. 3 dal., 1 paasobn. 30 cent.

PADZIAKI

Achviaradaŭcam:
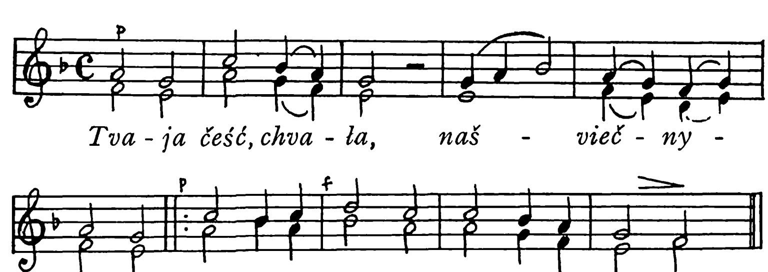
Čarn-kim	8680
VMachnač	6150
JGład-mu	3075
VBudź-vaj	6170
BDani-ču	3075
MŁabovižu	3075
SHutyr-ku	3075
ASubota	3075
ABudźku	3075
VHruzdu	615
VStomie	3075
MKaran-mu	3075
VStank-ču	1845
VMašci-mu	615

DUMKI I ŬRAŽANNI Z 37 SUŚV. EUCHARYST. KANHRESU

Ja daroha i praŭda i žyćcio

Chto jdzie za mnoju, nia błudzić

Składajem ščyra ŭsie hramadoju
Pakłon i pieśni pierad Taboju.

Dziakujem ščyra za Tvaju miłašć,
Za Tvoj dar hety, za ŭsiu prychilnašć,

Što nas mizernych Ty nie zabyŭsia,
I ŭ Sakramencie śviatym źjaviŭsia,

Hrešnych ludziej, nas nie adčŭraŭsia,
Kab nas zbaŭlaci, z nami astaŭsia...

Na śviet pryjšoŭšy, Boh viečnaj chvały
Vyvieŭ ź biady nas, kryŭdy niamałaj;

Ź miłašci potym dla nas vialikaj
Siabie na muki addaŭ ćmie dzikaj,

A ustupiŭšy da chvały viečnaj,
Pakinuŭ dar nam łaski biaśpiečnaj.

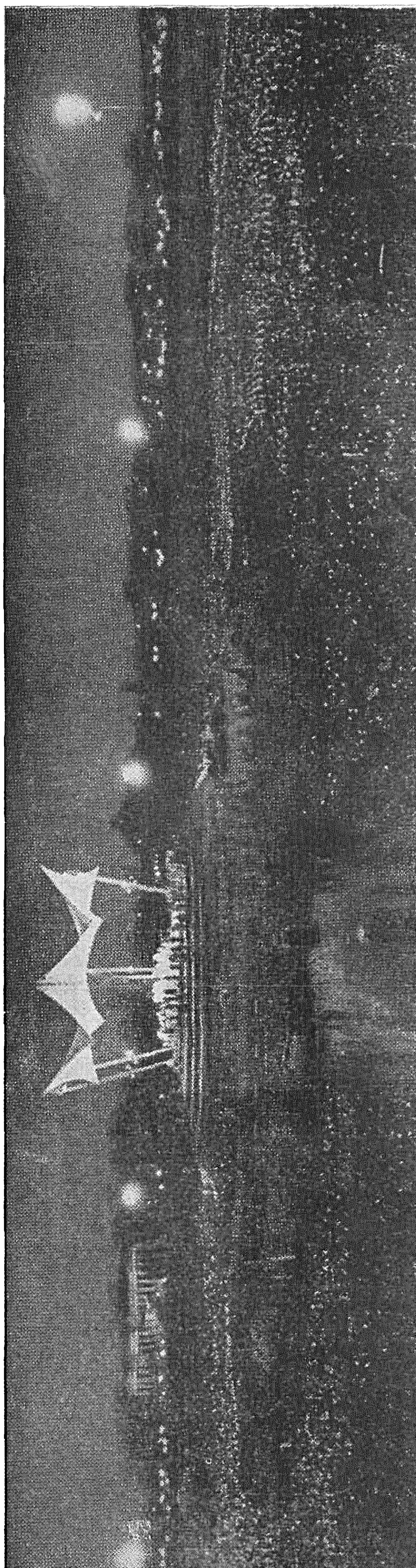
Što ŭ Sakramencie bačučy hetym
Serca raście nam radašci śvietam.

Tabie my, Boža, ciapier śpiavajem
Pierad Taboju korna ŭpadajem,

Prosiačy łaski Tvaje viačystaj,
K niebu ŭkazać nam darohu čystu.

STATIO ORBIS

MÜNCHEN 31.VII - 7.VIII 1960

Bačycie jaje voś tut na hetym zdymku, pavažanyja čytačy. Ŭ vadnym z bolšych katalickich haradoŭ Europy, ŭ centry płoščy kilametravaj daŭžyni j šaścisotmetravaj šyryni, akružanaj zialonymi parkami j strojnaj architekturaj, stralajučaj gotyckimi viežami ŭvyś — krasujecca kruhłaje ŭzhorje, a na im vialiki autar pad napiatym fantastyčna žoŭta-advabnym baldachimam. Na pieršy paviarchony pahlad jano mo nia zrobić na vas asablivaha ŭražannia. Ale kab azirnuli vy jaho z zastanovaj padčas adnosnaje rytualnaje adpravy, nprkł. padčas uračystaha adkryćcia Kanhresu pry zachodziačym soncy, a paśla pad zornym niebam, kali zijajučaje illuminacyjaj toje ŭzhorje zapaŭniałasia celebrujučym duchavienstvam usich stupieniaŭ, pačynajučy ad (26) purpurovych Kardynałaŭ na čale z Papieskim Lehatam, (blizu 500) Biskupaŭ, i kančajučy na bièźličy śviataroŭ dy mory rasśpiavanaha narodu, zalivajučaha ŭvieś plac ź jaho navakollem — dyk tady chiba j vam vyrvałasiab z poŭnaj podzivu dušy nazova «*Statio Orbis*», jakoj uviekaviečnili henu vializarnuju śviatuju padzieju jejnyja arhanizatary ; h.zn. = skancentravanaja z całaha kruhaśvietu *sustań* eucharystyčnaha kultu dla addannia ad imia ŭsieludztva čeści j padziaki utajonamu miž nami na ziamli Bohu = Zbavicielu, tak čułamu na žyćciovyja patreby taho ludztva. Sapraŭdy, natchnionaja nazova ; niama padchadniejšaje — dla niedaŭna adbytaha na henym miescy 37 Suśvietnaha Eucharystyčnaha Kanhresu. Tamu my j zatytułavali joju naš hety artykuł, apisyvajučy henu imprezu nad imprezami.

Raspačaŭsia jon faktyčna ŭžo 31 sioletniaha lipienia, paśla adkryćcia rožnych vystavaŭ dy inšych ustanovaŭ, tvoračych jakby ramy samoha Kanhresu ; ! ale hałoŭnyja punkty prahramy byli zainauhuravanyja asabliva uračystym aficyjalnym spatkanniem prylacieŭšaha ŭ vasyście Kardynałaŭ Papieskaha Lehata dy adkryćciom u hadzinach papaŭdniovych uspomnienaje «*Statio Orbis*».

«Na česć i chvału Boha Ŭsiomahutnaha dy dla ŭzrostu miž chryścijanskimi narodami eucharystyčnaha kultu adkryvajem siannia 3 žnivienia hodu Božaha 1960, hety Kanhres zarhanizavany na česć Najśviaciejšaj Eucharystyi». Hetymi słovami J. Em. Kardynał Gustaŭ Testa, Lehat a Latere Ajca Sviatoha Joanna XXIII, na publičnuju prośbu J Em. Kardynała Jazepa Wendela (miasc. Ordyn.), aficyjalna zapačatkavaŭ Kanhres.

Ad autarà na vyšapisanym manumentalnym uzhorji, vaładaračym nad razlehłym placam = Teresienwiese, pieratvaryŭšymsia ŭ pałymiejučy vieraju «*Asiarodak Śvietu*» ; ad zvanoŭ usich śviatyń i fanfaraŭ ; ad symfonijaŭ choralnych, jakim viačerni sutunak dy mihatlivyja zory dadavali niejkaha tajomna čarujučaha efektu — usočvaŭsia ŭ ekstatyčna razmolenuju masu duš hajučy ŭsie boli j tryvohi žyćcia ludzkoha čuły na ich adkaz Eucharystyčnaha Zbaviciela : «*Ja — Chleb žyćcia*»...

Vialikomaść śviatoj uračystaj panaramy asabliva razharnułasia ŭ va ŭsioj svajoj sapraŭdy nad'ziemnaj krasie i sile ŭ vapošnim dni padčas adpraŭlannia kančatkovaj pantyfikalnaj Liturhii samym Papieskim Lehatam, kali pačułasia z mahutnych megafonaŭ pryvietnaja pramova i Ajca Śviatoha, pahłyblajučaja kanhresavy lejbmatyŭ «*Za žyćcio śvietu*» ; kali, paśla Kansekracyi, sotni śviataroŭ sypnuli ad autarà na ŭvieś plac razdavać Kamuniju Sviatuju viernym i duchavienstvu (kažny śviatar nie adpraŭlaŭ u hetym dni svaje Liturhii, a zabaviazany byŭ łučycca ŭ Sv. Eucharystyi ź viernymi) ; i kali, paśla Eucharystyčnaj Pracesyi j zaviaršalnaha Bahasłaŭlennia, zahrymieła j pakaciłasia pa bieźbiarežnym mory narodu mahutnaje, padyjmajučaje ducha, «Te Deum laudamus !»

Nastroi i ŭražanni, pieražyvanyja ŭ hetkich mamentach Kanhresu i dziela jahonaj siły idejna-źmiestavaj, i dziela jahonaj niespatykanaj dahetul u historyi strojnaj hihantyčnaści, sapraŭdy niavyskaznyja, zasłaboje bo hołaje słova hazetnaje, kab heta ŭsio celasna ŭ vadnoj mnohahrannaj panaramie ŭzvarušajuča namalavać. Mo chiba televizyja, harmanizujučy dumki z uražanniami vačavymi j hukavymi, chto moh ź jaje karystać, zdatniej heta pradstaviła, čym toje słova, abo fotozdymka. Sprabujem tady pradstaulać ich asobnymi aktami pavodla interesujučych nas punktaŭ, ci imprezaŭ, ahulnaj kanhresavaj prahramy.

IDEALAHIČNY KAMENTAR KANHRESU – U INAŬHURACYJNAJ PRAMOVIE KARDYNAŁA DÖPFNERA

Choć Kanhres mieŭ charaktar čysta relihijnaj imprezy, to adnak u jahonu prahramu ŭvajchodzili takža i punkty navukova-kulturnaha i ahulna-sacyjalnaha, naviet palityčnaha značennia, razvažanyja z hledzišča katalickha. Miž ketkimi punktami stajała, nprkł., piakučaja prablema suśvietnaha miru = zhody, pabudavanaha na lubaści bližniaha, pačynajučajsia ad adzinki, siamji, nacyi j kančajučajsia na mižnarodnych suadnosinach. U źviazku z hetym vyhłašana šmat uśviedamlajučych kanferencyjaŭ i dyskusyjaŭ, dy vykanana šmat inšych prachtyk : « agape », spektaklaŭ sceničnych i kinematahrafičnych, npkrł., jakim patranavali pravodnyja dumki natchnionaj pramovy enerhičnaha berlinskaha Kardynała Döpfnera, padčas vyšuspomnienaj « *Statio Orbis* ».

« Ludzkoje žyćcio — kazaŭ miž inšym Jaho Eminencyja — zaŭsiody a ŭ sianniašniaj àtamnaj pary asabliva, stajecca prablematyčnym. A ŭsiož ludzi, ci-to adzinki, ci celyja nacyi, prahnuć žyćcia, i to žyćcia daŭhoha i dabrabytnaha dy biaśpiečnaha, pieramahajučaha ŭsiakija zahrozy, naviet śmierć ; prahnuć žyćcia ŭsiebakova zdarovaha i volnaha persanalna, nacyjanalna, kulturna, sacyjalna j palityčna. Tamu voś i patrebny mir = zhoda ŭ va ŭsich hetych postaciach žyćcia : mir u siamji, u narodzie, u dziaržavie j miž dziaržavami; bo ŭ mirnym sužyćci znajchodziać supolnuju movu, parazumlennie, badaj usie — chryścijanie j niechryścijanie, marksisty j pradstaŭniki liberalna-hramadzkaha ładu. Jany ŭsie chočuć budavać u śviecie mir, ščaście i dabrabyt.

Ale ŭdahoń za hetkimi imknienniami — havaryŭ dalej Kardynał Döpfner — honicca, by čornaja nieadčepnaja cień-mara, strach, bojaź śmierci, tryvoha pierad àtamnaju zbrojaj i zahładaj. A pobač z hetym turbuje śmiarotna takža prablema pieraludniennia, ciahnučaha za saboju niebiaśpieku hoładu j abnižennie dabrabytu... Hetkim čynam čałaviek u svaim žyćci čujecca niaupynna zaatakvanym ».

Dalej Jaho Eminencyja, analizujučy čałavieka ŭ masie, śćviardžaje, što hramadztvy točyć čarviak rasčaravanniaŭ, rezyhnacyi, nihilizmu ; čym prahaviciej pažadajecca taho ščaślivaha žyćcia, tym-bolej mučyć tryvoha zatraty jaho, strach pierad śmierciu dy biaspomačnaściu. Heta voś pieravažna j charaktaryzuje sianniašniaje ludztvo.

Jakiž vychad z hetkaha pałažennia? Niaŭžo niama nijakaje zàruki žyćcia biaśpiečnaha?

Zàruka jość, ale śviet mała ab joj dumaje, a balšynia čałaviectva j zusim nia dumaje. Jana źmiaščajecca ŭ viekapomnych, natchnuŭšych voś i hety Kanhres, Chrystovych słovach : « *Ja Chleb žyćcia. Chto pryjchodzić ka mnie, toj nia budzie haładać* (marnieć) ; *i chto ŭ mianie vieryć, nia miecimie prahnaści* »

Na pieršy pahlad moža zdavacca, što tut hutarka tolki ab duchovym žyćci j chlebie, žyćci viečnym zahrobnym. Vyjchodziačy adnak z pryncypaŭ chryścijanskaje lubaści j spraviadlivaści, heta možna adnieści takža i da žyćcia dačasnaha ludzkoha sacyjalnaha dyj palityčnaha, dzie chryścijanskaja zhodalubnaść i spraviadlivaść moža natchniać da mirnaha vyrašennia piakučych mataryjalnych prablemaŭ ; dzie chryścijanskaja pamiarkoŭnaść moža pamahčy jak adzinkam, tak i hramadztvam, pieramahać ehaizm ź jahonymi nehatyŭnymi nastupstvami. Chryścijanski śviet, tut sprezentavany, heta nie Babilon, a ŭzajemarazumiejučajasia j lubiačajasia radnia.

Symbaličnym prykładam vyšuspomnienaha i byli dnia 4. VIII ładžanyja sproby tak zv. « agape » na manier pieršabytnych miž chryścijanami. Heta — brackija pačostki miž kanhresistami, dzie panavała isna pieršachryścijanskaja atmasfera brackaści, nia zvažajučaj na nijakija roznicy dyhnitarskija. Ich Eminencyi Kardynały j Biskupy bratalisia z usimi, častavalisia z prostymi udziejnikami z narodu. Sam Papski Lehat Kard. Testa, pabahasłaviŭšy Božyja dary stałà, abyjchodziŭ i razdavaŭ chleb dy zamianiaŭ amal z kožnym pryjacielskaje słova. Tut byŭ isny vinihret roznych rasaŭ, nacyjaŭ i klasaŭ. Na kančatak haspadar hetaj imprezy Kardynał Wendel (munchenski) padziakavaŭ Bohu i ŭsim achviaradaŭcam, pamohšym zładzić hetkaje pryniaćcie, dy prysutnym usim, zaklikajučy, kab usiudy j zaŭsiudy hetkaja brackaść rasćvitała.

KANFERENCYI I VYSTAVY

Eucharystyčnaja tema Kanhresu była ŭsiebakova razvažanaja j pahłyblanaja na šmatlikich kanferencyjach. Naśviatlana jaje z hledzišča dahmatyčna, ascetyčna j mistyčna – teolohičnaha, sacyjalna – pedahohičnaha ihd. Temy naprykład : « Eucharystyja — centr žyćcia », « Chleb jednaści j supakoju », « Eucharystyčnaja pabožnaść », « Prykazannie novaje » itp byli vyhłašanyja šyrokim masam vydatnymi dakładčykami. Niazvyčajnaja frekvencyja słuchačoŭ i siabroŭ rožnych zybranniaŭ śvietčyć ab tym hoładzie praŭdy jaki razbudziŭ Kanhres, dy ab tym duchovym uzroŭni tysiačaŭ duš, što moŭ raka jakaja płyli

vulicami, tamujučy mataryzacyju, zalivajučy tramvai, kab tolki nie spaźnicca na niejki dakład, ci zybrannie, abo inšuju imprezu.

Kalasalnaje ŭražannie vyklikali takža i teatralnyja pradstaŭlenni z padobnaj tematykaj na čale z słaŭnym pradstaŭlenniem Sviatoje Muki Zbaviciela u Oberammergau, dzie i dasiannia biazupynna jany viaducca. Nia mienšaje, kali nia bolšaje, ŭražannie rabili i kino, pryciahajučyja stały vialiki napłyŭ hladzielnikaŭ. Vyśviatlany praz paru chiba tydniaŭ čaroŭny tryhadzinny abraz holivudzkaj pradukcyi « Jaho mučennie », abo « Rybak z Halilei » u va ŭsich byŭ na vusnach. Prajšoŭ jon praz usie chiba kinoteatry bolšyja i mienšyja, ŭsiudy budziačy zachaplennie.

Davoli rojna było takža i na vystavach, dajučych ujaŭlennie eklezijalnaha žyćcia ŭ Niamieččynie dy na całym śviecie. Najbolš ahladanyja byli vystavy « Eucharystyčnaha Mastactva Niamieckaha » i « Misyjaŭ Katalickich ». Pieršaja była ŭładžana ŭ tym pałacy, dzie rezydavaŭ Papieski Lehat. Jana pakazvała bahatuju dakumentacyju roznych eucharystyčnych temaŭ. U modernych tvorach, peŭnaž, pakutuje toj — jakby jaho nazvać — mizerny deformizm. Misyjnaja vystava, raźmieščanaja ŭ vystavovym parku, pakazvała pieradavyja pazycyi Katalickaj Eklezii. Jana padzielana na 4 vialikija sektary : Afryka, Ameryka, Australija, Akijanija z Azijaj, pakazvajučyja zadanni, dasiahnienni i dziejnaść u kažnym ź ich. Heta ŭsio nie jakaja banalščyna, ale žyva interesujučaja prablema, iz-za jakoje voś siannia kałocicca śviet. Jak možna prajści abyjakava la takoha np. epizodu : « Što heta za nož? — pytaje adzin duchoŭny u stajačaje pobač siastry zakonnaje misijanarki — « A, heta toj nož, jakim zarezanaja była siastra zakładčyca našaje misyi u Afrycy »...

Šmat chto (niama miesca na kankretnuju statystyku adviednikaŭ) cikaviŭsia takža vystavaju « Katalickaha žyćcia Niamieččyny », « Bavarskaj pabožnaści », « Sučasnaha budaŭnictva śviatyń », « Ukrainskaha chryścijanskaha mastactva », « Dziciačaj Biblii », « Słova Božaha », a takža i « Filatelistyki z matyvami relihijnymi » dy inš...

ADORACYI

Aprača tych, dziela panoramnaj charaktarystyki padanych na ŭstupie, najvialikšych adpravaŭ, było celebravana kala 100 inšych śv. uračystych Liturhijaŭ ahulnych i adumysłovych dla roznych arhanizacyjaŭ, ci nacyjanalnych hrupaŭ. Z ich 7 adbyłosia ŭ roznych uschodnich abradach, na čale z najuračyściejšaj bizantyjskaj, pry centralnym aŭtary ŭ sybotu viečaram ; a rešta ŭsie łacinskija, ź jakich na asabliviejšuju uvahu zasłuhoŭvajuć *adoracyjnyja*, adpraŭlanyja čarodna ad 3 da 7 žniŭnia ŭ 17 Kirchach Mnüchenu, dzie całymi dniami j načami tysiačy narodu, adorujučy vystaŭleny Najśviaciejšy Sakramant, biazupynna malilisia za zbaŭlennie ludztva, za patreby Eklezii (Kaścioła) śv. i za sapraŭdny, uhruntavany na Bohapašanie i ŭzajemapašanie dy spraviadlivaści, supakoj = zhodu miž duchova adrodžanymi narodami na ŭsioj ziamli.

Biełarusy (jakich razam z prybyłymi ličyŭ München tady chiba kala sotni) na čale z 2-ma biskupami ŭ asystencyi 7-mioch śviataroŭ, stanavili zusim pakaznuju kolkasna j jakasna u-dzielnuju hrupu. Zaŭdziačvać heta treba ź vialikim pryznanniem toj šlachotnaj biezinteresoŭnaj panad-partyjnaj dy vieravyznanniavaj salidarnaści tamtejšych surodzičaŭ z Prezydentam dy kiraŭnukami arhanizacyjaŭ na čale, pravilna zrazumieŭšych stanovišča chryścijanina j patryjota ŭ našych apokaliptyčnych časach.

Uračystyja pontyfikalnyja Liturhii biełaruskaj hrupy adbylisia ŭ praznačanaj dla jaje śviatyni augustynijanskaj « Maria von Gutenrat », u dniach 5.VIII — bizantyjskaja, a 6.VIII łacinskaja. Ab pieršaj budzie mova nižej pry specyjalnaj nahodzie. Druhuju — ranieśniju j davoli mnohaludnuju, natchniànuju miłahučnym razhałośsiem biełaruskaha pabožnaha śpievu j muzyki na chorach — celebravaŭ u asyście a. J. Hermanoviča MIC j a.J. Sadoŭskaha, Jaho Ekscelencyja Biskup Balesłaŭ Słoskans, Ordinarius Mienski j Apiakun biełaruskaj emihracyi. Z kazanniem vystupaŭ ks. dr. P. Tatarynovič, jaki, trapna naviazvajučy evaneličnuju temu tahodziennaha śviata Pieraabražennia Zbaviciela da ahulnaj temy eucharystyčnaj, z davoli prakonvajučaj vobraznaściu asensiŭ kult Eucharystyčny jak najhenijalniejšy sposab raźviazannia sianniašniaj śmiarotna-hroznaj prablemy zaspakajennia hoładu j abiaśpiačennia žyćcia ; ale pierš — hoładu Najśviaciejšaj Praŭdy-Dabra-Hožaści praz vieru, jakoje tak mnoha vymahaje, jakuju prosta himnastykuje... toj kult, a jakaja potym natchnie i da pravilnaha vyrašennia taje mataryjalnaje prablemy hoładu. U hetym i dla biełaruskaha adradžennia vialikaja navuka...

Na adbytaj zaraz pa Liturhii kanhresava-prahramnaj kanferencyi, ŭ prylehłaj zali tajež śviatyni, a. Ŭł. Sałaviej, pravadnik našaj hrupy, padzialiŭsia ŭ karotkaj ustupnaj pramovie haračym pryvietam i dabražadanniami z prysutnymi ; a. L. Haroška ŭ adumysłovym, zakončanym pavyšanymi akcentami, vykładzie paznakomiŭ ich z nazovaj, istotaj pasłanstva dy hodnaści biskupskaj, naśviatlajučy z hledzišča idejnabiełaruskaha ; a Sp. Prezydent M. Abramčyk asabliva padkreśliŭ vydatnaje nia tolki čysta relihijnaje, duchovaje značennie, ale j idejna-nacyjanalneje Euch. Kanhresu, biełaruskaja bo sekcyja jahonaja praz ułučennie ŭ svaju prahramu śviatkavannia pačatna-adnaŭlenskaha aktu biełaruskaj katalickaj herarchii tak šyroka spapularyzavała biełuruskuju adradženskuju spravu, što ab joj havora siannia ŭvieś śviet. Henym razhałosnym aktam była (dadajom ad siabie) ŭračystaja

KANSEKRACYJA J.E. A. DR. ČESLAVA SIPOVIČA

novanaznačanaha (dn. 8.VII.1960) Biskupa bizantyjskaha abradu dla dušpastyrstva nad biełarusami, jak vynikaje z naminacyjnaj Bulli.

Tymi biełarusami, jakija blizu paŭtara stahodździa byli ŭ sensie etničnym juryzdykcyjnaherarchičnym asiročanyja, i jakija sapraŭdy zasłužyli na tak šyroka zamanifestavanuju svaju adradženskuju uračystaść ; zasłužyli, kab termin i miesca dla jaje było vykarystana hetak vialikaje śviatoje imprezy, jak Suśvietny Eucharystyčny Kanhres ; kab ichniaja eklezijalnaadradženskaja prablema, tak zamotvanaja i zahanianaja ŭ padpolle, stanuła sudžanym trapam adrazu na śvietavym publičnym forumie j znajšła zrazumiennie dy spačućcio Śviatoha abradu hetaj kansekracyi (dn.4. VIII.1960 ŭ münchenskaj Kirsie śv. Anny) dakanaŭ J.E. Apostalski Vizytatar dla ukraincaŭ Archbp I v a n B u č k o — jak hałoŭny kansekratar — u asystencyi Ich Eksc : Bpa Baiesłava Słoskansa (łacin.abradu), Apost. Vizytatara dla Biełarusaŭ u Europie i Ordynaryja Mienskaha na vyhnanni ; Bpa Płatona Kornylaka, Egzarcha ukrainskaha na Niamieččynu ; Bpa Andreja Katkova z Rymu ; dy prysutnaści dziesiatka inšych Bpaŭ-Kanhresistaŭ roznych abradaŭ i rasaŭ, naviet polskaha, jakija ŭsie ŭ najvažniejšym akcie kansekracyjnym uskładali ruki na Vyśviačenca.

Niezabudna ŭzvarušajučaja dy krasajučaja

3

ŭsich narodaŭ, usich adnosnych decydujučych ustanovaŭ i pomačnych sił ; naahuł — kab historyja zrabiła ŭreście im rekompensatu...

Taja historyja, što hetulki patrabavała natužnych turbotaŭ, idejna-zmahalnaj muki, ciarplivaści j achviar až da kryvi j žyćcia ŭłučna ; što hetulki razoŭ aplatała j putała žyćcio j ład ich relihijny cierniavym viankom intryhaŭ dy raśpinała dušy na kryžy nachabnych čužašavinistyčnych antahanizmaŭ ! Kolki duchovych cennaściaŭ u narodzie, vysokich poklikaŭ, zmarnavała ! Kab nie adjatryvać zastyłych ran dalejšaj minuŭščyny, davoli ŭspomnić naviejšyja achviary z apošniaha paŭstahodździa vydatnych protahanistaŭ biełaruskaha relihijnaha j nacyjanalna-relihijnaha adradžennia, źvichnionych u svajoj dziejnaści, abo prypłaciŭšych jaje mučanictvam ad čorna-amarantovaci čyrvona-socienstva ! Śvietłaj pamiaci ks. praf. Pietrahr. Akademii Jazep Biełahałovy, Archm. F. Abrantovič i A. Cikota a. A. Niemancevič TJ — misijanary ; ks.ks. Tołočko, Hadleŭski, Stankievič, Hlakoŭski dy całaja plejada inšych bolšych i mienšych — heta voś śvietačy na najnaviejšym šlachu taho adradžennia, raspačaŭšaha vyšaznačanaj Kansekracyjaj svoj novy etap.

refleksyi była taja scena (hl. zd. 3), zdecca až prosiačaja epihrammy : « Z žurboju radaść abniałasia ! »... Biełaruś u asobie voś tut vyśviačvanaha natchniałasia, znača, dušpastyrskahererachičnaj samaŭładnaściu ; ależ praz heta abciažvałasia i takojuž samaadkaznaściu za svajo zbaŭlennie !... Ci heta sapraŭdy skranie historyju taho zbaŭlennia — žyćcia našaha eklezijalnaha — napierad? A kali i skranie, dyk ci nia budzie heta ruch tolki adnoju nahoju?...

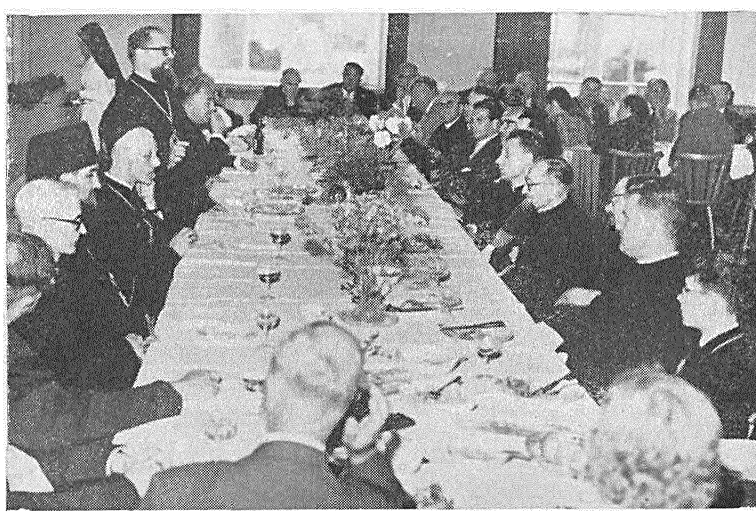
Ale uračystyja, padyjmajučyja dušu, ceremonii pry ŭsiej ostentacyjnaści bizantyjskaha abradu, ź jahonymi čarami śpievu dy suładnaj suhestyŭnaściu rytualnych ruchaŭ, łahodzili naviejvanuju krutymi perspektyvami kantrastovaść refleksyjnych cieniaŭ i vyčaroŭvali z žurby radaść...

Jašče bolej tušavała tuju kantrastovaść pryvietnaja biasieda i pramovy śviatkavalnaha abiedu (u Kolpinghaus), na jakim spatkałasia kala 120 asob miascovaj biełaruskaj kalonii, na čale iz Sp. Prezydentam M. Abramčykam, i haściej inšych nacyjaŭ, na čale ź Ich Eksc. Kansekrataranii i svajoj prybočnaj śvitoju. Pieršaja pramova J. E. Neobiskupa Česłava akazałasia takoj samazdavolnaj egzaltacyjaj

(hl. zd. 4), vykazaŭšaj haraču padziaku Ajcu Sviatomu j D-mu Kansakrataru za abdarennie jaho biskupskim stanam, što i samy źurbotlivy słuchač-patryjot chiba skazaŭ sabie ŭ dušy : « Zahlanuła sonca i ŭ naša vakonca ! »... Tamuž i hrymnuła z taje dušy na ŭsiu prastornuju zalu soncaradasnaje : « Plurimos annos ! » u padziačnuju česć Ajca Śviatoha.

J. E. Archbp Kansekratar u svajoj pramovie zadakumantavaŭ takža i svaju radaść z taho, što mieŭ nahodu zrabić prysłuhu bratniamu, blizkamu dušoju i dolaj, biełaruskamu narodu žadajučy jamu sapraŭdnaj, usiebakovaj, pieramohi...

Vykarystyvaje hetuju nahodu i Redakcyja Zniču, kab iz ščyraj udziačnaści mocna padčyrknuć tuju baćkaŭskuju spahadnuju prysłužnaść Jaho Ekscelencyi našamu narodu, bo datujecca jana nie ad hetaha tolki radasnaha dnia, ale ad tych dalokich žurbotnych dzion našaje idejna-herarchičnaje siročaści, kali tre było našym dziejačam duchoŭnym pa ajcoŭskuju radu i padtrymku, pa załatoje abjektyŭnaje słaŭco, napryklad, vydavieckaj cenzury, jechać z rodnych ziamiel u Lvoŭ, a ŭ krytyčnaj vyhnanskaj idejnaj samocie šukać Vas tut u Rymie. Vam, Ekscelencyja, faktyčna Vašaj cennaj radzie j dziejna-ŭpłyvovaj inicyjatyvie zaŭdziačvajem toje, što hetaja kansekracyja adbyłasia tut na Euch. Kanhresie ź jahonym suśvietnym razhałośsiem, tak spapularyzavaŭšym našuju spravu. Z takim-ža razhałośsiem chaciełasiab nam i ŭdziačnaść apublikavać Vam i ŭsim tym, što da Vašaj autarytetnaj inicyjatyvy prychililisia na čale ź J. E. Egzarcham Płatonam Kirylakam z całaj jahonaj prytymbytnaj arhanizacyjaj. Raŭnavartasna apiajać našu ŭdziačnaść bratom ukraincam na « Mnohija lita » dyk mohby chiba tolki hetki čaroŭny chor, jak toj, što natchniaŭ nas da malitvy i ŭzvyšnych dumak na śviatoj kansekracyjnaj Liturhii 4.8.60...

4

U nastupnaj auhuralnaj pramovie Dast. Monsinjor Giuseppe Mojoli, pradstaŭnik Uschodn. Kanhrehacyi, salidaryzujecca z śviatkavalnaj radaściu biełaruskaha narodu, hałoŭna, što jon miecimie ŭžo hodnaha reprezentata na Ekumeničnym Sabory. A šmat kaštavaŭšuju jaho, jak referenta, udaču naminacyjnaj spravy pakryvaje svomym sabie dabradušnym humaram, što byccam usio zaležała nie ad jahonych ščyraspahadnych starranniaŭ, ale ad ščaślivaje zorki, fortunnych dataŭ z žyćcia, Dastojnaha Kandydata.

Ad biełaruskaha hramadztva havaryŭ Sp. Prezydent Rady Biełaruskaj Narodnaj Respubliki M. Abramčyk, jaki śćviardziŭšy kalasalnaje značennie Chryścijanstva dla biełaruskaha adradžennia, z asablivym naciskam adznačyŭ zasłuhi ŭ im biełaruskaha katalickaha duchavienstva, vyličajučy naviet paimienna herojskija achviary na idejavyzvolnym zmahalnym šlachu, jak Archimandryta F. Abrantoviča, Ks. Hadleŭskaha, Stankieviča. Tamu j pažadaŭ hetamu duchavienstvu paŭniejšych sukcesaŭ u arhanizavanni herarchii.

Na skarot pramovaŭ anhelskaha j niamieckaha pradstaŭnika, nažal, nie pazvalajuć vuzkija raźmiery našaj časopisi.

Nastupnaha dnia viečaram u Maria Gutenrat adbyłasia pontyfikalnaja Liturhija z pryhožaj pramovaj samoha celebransa, J. E. Bpa Česłava, ŭ jakoj jon vykazaŭ svajo misyjna-pasłanskaje « Credo » i svajo prymicyjanckaje « Magnificat ! » i jakaja faktyčna była zaviaršenniem kansekracyjnaha śviatkavannia.

Zavieršym joju, jak idejna-ščodrymi dla biełarusaŭ na Suśvietnym Eucharystyčnym Kanhresie dažynkami, i naš hety reportaž, pažadajučy Dastojnamu Prymicyjantu Božaj pomačy ŭ žyćci j pracy ! Z.

Na zdymku: J. E. Biskup Česłaŭ Sipovič na pakansekracyjnaj padziačnaj audyjencyi u Ajca Śviatoha ŭ Castelgandolfo dn. 20.VIII.h.h. Jaho Śviataść Papież Jan XXIII pryniaŭ maładoha našaha Herarcha ź vielmi čułaj ajcoŭskaściu, žyva interesujučysia jahonaj asobaj i narodam dy vykazvajučy haračy spahad, a ŭ kancy abdzialajučy jaho i narod Apostalskim Bahasłaŭlenniem.

* * *

Asabistaść J. E. Dastojnaha Neoherarcha jość našym čytačam davoli viedamaj ź jahonaj žyćciadziejnaści dy ź bijahrafijaŭ, davanych u inšych časopisiach. Tamu my tut ahraničymsia tolki na chronolohična-bijahrafičnych zaciemkach.

Radziŭsia Jaho Ekscelencyja Biskup Česłaŭ Sipovič 8.XII.1914 ŭ čysta-katalickaj i biełaruskaj siamji ŭ miascovaści Dziedzinka, Brasłaŭskaha pav. Zdabyŭšy siaredniuju aśvietu ŭ Himnazii aa. Maryjanaŭ u Drui — dzie i pačuŭ poklik da zakonna-duchoŭnaha žyćcia i 14.VIII. 1933 ŭstupiŭ u Navicyjat — dy asihanuŭšy maturu, studyjuje ad 1935 da 1938 ŭ Vilenskai Duch. Seminaryi filazofiju j teolohiju, jakuju paśla zakančvaje na Hrehoryjanskim Universytecie ŭ Rymie z tytułam Licencyjata Teolohii. U trakcie universyteckich studyjaŭ (1940) atrymoŭvaje śviatarskija śviačanni bizantyjškaha abradu (z. ruk JE. A. Jevreinova, rusikumskaha Bpa). Padachvočany misijanarskimi dziejačami, pahłyblaje potym studyi ŭ rymskim Instytucie Uschodnim, dzie (1946) za navukovuju abaronu tezy (monohrafii): « Jazon Junoša Smogorzewski » (Połacki Biskup, a paśla rasiejski Mitrapalit) atrymoŭvaje Daktarat Uschodnich Navuk.

U 1947 vyjaždžaje na misyju u Anhliju, dzie paśla idejna-hramadzkaj ruchlivaj pracy siarod biełaruskaj emihracyi zakładaje ŭ 1948 Biełaruska-Uschodniuju Katalickuju Misyju z centram u Londanie u (kuplenym domie = Marian House, Holden Avenue. 12), prosperujučuju i dasiannia.

U mižčasie zajmaje stanoviščy:

Rektara Katalick. Misyi ŭ V. Brytanii; Superiora Biełaruskaha Domu AA. Maryjanaŭ; Sakratara Tavarystva Sv. Jana Chryzastoma (staršynioj jakoha J. Em. Kardyn. Godfrey); Staršynia Centralnaha-Kaardynacyjnaha Kamitetu Uciekačoŭ u V. Brytanii; Staršynia Zhurtavannia Biełarusaŭ u VBrytan. (addz. London); Siabra Biełaruskaha Navukovaha T-va (asied. u New Yorku); Duchoŭny Asystent Biełarusk, Akademickaha Abjednannia Katalick. « Ruń », dy inš..

Dn. 8.VII 1960 adumysłovaj Bullaj paklikajecca na stanovišča Biskupa z tyt. Mariamitanskaha dla pracy dušpastyrskaj siarod biełaruskaj emihracyi svajho abradu, jak da-

słoŭna kaža Bulla: «*Biaruč pad uvahu, što Sviataja Rada ustanoŭlenaja dla spraŭ Uschodniaje Carkvy, uvažala za patrebnaje, kab vierniki biełarusy uschodniaha abradu, jakija pražyvajuć dziela jakojkolečv pryčyny vonki svajej baćkaŭščyny, byli dahledžanyja —*

My achvotna pryjmajučy pad uvahu toje, što češcidastojniejšymi bratami našymi Sviatoj Rymskaj Carkvy Kardynałami, kirujučymi ŭspomnienaj Kanhrehacyjaj, było pastanoŭlena, kab Tabie, Darahi Synie, jakoha jaŭna rekamendujuć vydatnyja daskanałaści ducha i zdolnaści i pabožnasć u adnosinach da Boha, hetaki abaviazak byŭ daručany».

(Z pierakładu aryhin. Bulli praz samohaž Dast. Naminata).

«ŁACINSKAJE KATALICTVA — APORAJ BIEŁARUSKAJ NACYJANALNAŚCI Ŭ XIX STAH.»

(praciah)

1825 hod papiež Lavon XII abviaściŭ, jak hod jubilejny. Na našych ziemlach jubilej hety byŭ śviatkavany ŭ nastupnym 1826 h. Hałoŭnym kiraŭnikom jubileju ŭ Biełarusi byŭ dominikanin Korneli Rapčynski, jaki ŭmieŭ pabiełarusku. Jubilej hety adpraŭlali razam łacinniki j isnujučyja jašče unijaty. Ab pracach jubilejnych ahułam i ab movie, u jakoj havaryli kazanni, usio było zapisana ŭ vasobny dziennik (Dyarjuš), jaki vioŭ tojža ks. Rapčynski. U Biełarusi jubilej začaŭsia ad Połacku 28 lutaha j tryvaŭ praz cely sakavik. Vošža ŭ Połacku ŭ kaściele franciškanskim padčas hetaha jubileju kazanni byli havorany pabiełarusku. Narodu byvała hetulki, što, jak piša ks. Rapčynski, kaścioł nie źmiaščaŭ ich.

Na pravincyi padčas hetaha jubilejnaha hodu byli takža biełaruskija kazanni j pabiełarusku rachunak sumlennia ŭ nastupnych siołach i miestach Biełarusi, asabliva Viciebščyny: u Harbačevie, u Klasicach, u Vušačy (byli pabiełarusku navuki, rachunak sumlennia, a takža čytali katechizm pabiełarusku), u Zabiale, u Tomasinie, u Chałapieničach, Mikałajevie u Tubołkach.

U Albrechtovie ŭ kaściele, jak piša tojža Dyarjuš), pa ražancy, kantorka, umiejučaja čytać, na pałavinu śpiavajučy, havaryła z narodam katechizm pabiełarusku, jaki ŭsie dobra ŭmieli.

U 1835 h. ŭ Vilni vychodzie «Krótkie zebranie nauki chrześcjanskiej dla wieśniaków mowiacych jezykiem polsko-ruskim wyzna-nia rzymsko-katolickiego» z aprobataj vilenskaha katalickaha (łacinskaha) biskupa I. B. Kłongievića j z dazvołu śvieckaj ułady. Katechizmoŭka heta, nia hledziačy na jaje polski zahałovak i na niekalki polskich malitvaŭ dy na ŭspamin ab niejkaj polska-ruskaj movie, na bačynach 24-ch napisana davoli čystaj vilenskamienskaj biełaruskaj movaj.

U 1845 h. u tojža Vilni znoŭ vyjšaŭ «Katechizm o czci cesarza Wszech Rossyi, czyli objaśnienie czwartego przykazania Boskiego w stosunku do żwierzchności krajowej. Za Najwyższym rozkazem, dla użycia po szkołach i kościołach Rzymsko-Katolickich wiejskich wydrukowany. Nakład i druk T. Glusberga ksiegarza i typografa szkół białorusk. nauk. okr». Častka hetaha katechizmu napisana pabiełarusku. Bačyć jaho nam nie ŭdałosia. Sudziačy z zahałoŭku (davoli dziŭnaha) i z vydaŭca, naleža dumać, što druk hety vydany ŭradam, abo blizkimi da jaho ludźmi. Adnak ab patrebie našaj movy ŭ žyćci relihijnym i ab užyvalnaści jaje ŭ hetym žyćci, prynamsi ŭ peŭnaj miery, i jon havora.

U 1862 h. vyjšaŭ «Elementarz dla dobrych dzietok katolikoŭ», drukavany ŭ Varšavie, z aprobataj duchoŭnaj i z dazvołam śvieckaj ułady. Usie 40 staronak drukavany pabiełarusku. Aprača karocieńkaha lemantara, źmieščany ŭ im katalicki katechizm, paciery, niekalki malitvaŭ, pieśnia «O moj Boža, vieru Tabie» i ŭ kancy «tablička množenia». Mova biełaruskaja davoli čystaja, duža padobnaja da movy ŭ katechizmoŭcy z 1835 h. a mahčyma, što taja samaja.

Pomniačy, što ŭ hetym časie biełaruskich knižak łacinkaj drukavać nia možna było, možna dahadacca, što duchoŭnyja ŭłady prapchnuli hety «Elementarz» praz rasiejskuju śvieckuju cenzuru, jak polski, drukujučy jaho łacinkaj.

Z uspomnienych drukaŭ ahułam bačym, što ŭ tym časie adčuvałasia patreba vučyć praŭdaŭ viery katalikoŭ Biełarusaŭ u ich rodnaj movie. Dziela hetajža mety j byli drukavany hetyja katechizmy.

U 1866 h. u časapisie «Vestnik Zap. Rossii» K. Govorski piša, što ź biełaruskaj litaratury jamu viedamy katechizm, navuki parafijalnyja dy piać-šeść pieśniaŭ relihijnaha źmiestu. Peŭnież, hutarka tut ab biełaruskaj litaratury katalickaj, bo pravasłaŭnaj padobnaj pabiełarusku całkom nie dapuskałasia.

U 1866 h., kali ŭrad rasiejski ŭžo rabiŭ sprobu uviadziennia ŭ kaścioły rasiejskaj movy, hrupa ksiandzoŭ Biełarusaŭ z Mahiloŭščyny j Viciebščyny źviarnułasia z prośbaj da ŭradu ab dazvoł pieratłumačyć im ahulna ŭžyvanyja kazanni Filipeckaha j Biełabreskaha na biełaruskuju movu. Tahočasny heneral-hubernatar našaha kraju K. P. fon Kaufman (1865-66) uvažaŭ, što kazanni treba havaryć u kaściele nie pabiełarusku, a parasiejsku. Oberprakuror Synodu hr. D. A. Tołstoj źviarnuŭsia ŭ hetaj spravie z zapytanniem da pravasłaŭnych biskupaŭ litoŭska-biełaruskaha kraju. Synod prośbu henych ksiandzoŭ adkinuŭ. Cikavyja adkazy biskupaŭ pravasłaŭnych D. A. Tołstoj pierasłaŭ heneral-hubernataru. Najcikaviejšy adkaz byŭ rusyfikatara Michała, biskupa Mienskaha j Babrujskaha. Jon byŭ praciŭnikam biełaruskaj movy ŭ kaściele dziela taho, što, jak pisaŭ, za časoŭ panščyny ŭ movu biełaruskuju zakrałasia mnoha słoŭ i vyraženniaŭ polskich, dyk chto zaruča, što ksiandzy buduć havaryć pabiełarusku, a pakrysie buduć adnačasna padtrymlivać movu polskuju ŭ

kaściele... « Maju histaryčnuju padstavu — pisaü jon dalej — adnosicca z padazrenniem da prośby łacinskich ksiandzoü pieratłumačyć na movu biełaruskuju kazanni. Jezuity, asieŭšy ŭ hetym krai, śpiarša vučylisia movy narodnaj i ź joj zvodzili pravasłaŭnych... «

Cikava takža adznačyć, što ŭ hetym-ža 1866 h. uspomnienyja vyšej katalickija ksiandzy z Mahiloŭščyny j Viciebščyny, jakija prasili ŭładu pazvolić im tłumačyć na biełaruskuju movu kazanni polskija, prośbu svaju miž inšym padtrymlivajuć tym, što ŭ ich časie u našym krai mnoha dzie kazanni pa kaściołach ksiandzy havaryli pabiełarusku.

Nie adrečy tut budzie takža ŭspomnić i ab Sančykoŭskim. Byŭ heta katalicki (łacinski) ksiondz u Mienščynie, z pachodžannia Biełarus, jaki zabyŭšysia ab svaim ksiandzoŭstvie j ab svaim narodzie nadta sardečna dapamahaŭ i daradžvaŭ na praciahu paru dziesiatkaŭ hadoŭ (1860-1880) carskamu ŭradu ŭ spravie zamieny ŭ kaściele movy polskaj movaj rasiejskaj. Adnak z pracy Žyrkieviča « Iz-za russkaha jazyka » vyhladaje, što Sančykoŭski sam siabie ličyŭ Biełarusam, z narodam havaryŭ pabiełarusku, a takža časta pabiełarusku havaryŭ kazanni ŭ kaściele.

Byŭ heta ŭ značnaj miery karjeryst i zabłukany samalub, jaki kali i ŭspaminaŭ ab patrebie ŭ žyćci kaścielnym movy biełaruskaj i kali j sam hetaj movaj havaryŭ, dyk, sudziačy ź jaho supracoŭnictva z uradam, była heta tolki taktyka, časovy rusyfikatarski manеŭr, jaki niadvuznačna imknuŭsia da ŭviadziennia ŭ žyćcio relihijnaje katalikoŭ Biełarusaŭ movy nie biełaruskaj, a rasiejskaj.

Sančykoŭski — aružža rusyfikacyi Biełarusi ŭ rukach rasiejskaha ŭradu. Dapamahali jamu stać na hetu darohu tahočasnyja palityčnahramadzkija abstaviny na Biełarusi. U značnaj miery Sančykoŭski — dzicia trahedyi svajho času.

Adnak, nia hledziačy na schavanyja plany ŭ pracy Sančykoŭskaha što da movy ŭ kaściele, niama padstavaŭ nia vieryć jamu, što jak jon sam, tak i mnohija inšyja ksiandzy ŭ liku 46, jak jon kaža, u vadnej tolki Mienskaj dyjecezyi, sapraŭdy šmat dzie karystalisia ŭ kazanniach da katalikoŭ Biełarusaŭ movaj biełaruskaj. Treba takža dumać, što vyšejšaja duchoŭnaja ŭłada, kali sapraŭdy bačyła užyvannie tady ŭ kaściołach movy biełaruskaj, movy rodnaj narodu, a nie rasiejskaj, hetamu prynamści aficyjalna nie praciviłasia, jak nie praciviŭsia hetamu, a naviet radziŭ, Mahiloŭski Archibiskup Symon.

Tym bolš praŭdapadobnyja ćvierdžanni ab movie biełaruskaj u kaściele Sančykoŭskaha bo i ŭ archivie Kancelaryi Vilenskaha Heneral-Hubernatara (1867-70) jošć śpisy ksiandzoŭ havoračych pa kaściołach biełaruskija kazanni.

Ale najlepšymi hetaha dovadami służać dakumenty. Zatrymajemsia tut nad imi bližej. Ks. praf. Al. Navicki (Łatvija) ŭ svaim časie pieradaŭ Bieł. Katalickamu Vydaviectvu ŭ Vilni rukapisnyja biełaruskija katalickija kazanni.

U henym rukapisie spatykajem čatyry kazanni ŭ čatyroch šytkoch, pisanyja na pałavinie kancelaryjnaha arkuša na abiedźvich bačynach. U vadnym šytku, na 64-ch bačynach, pamieščana navuka na 17 niadzielu pa Zialonych Sviatkach. Na pieršaj zaznačana, što navuka heta havorana była ŭ 1860 i 64 h. u Posinie, 1863 h. u Lanckoronie, 1868 h. u Savejkach, 1870 i 1872 h. ŭ Ulle.

Druhi ššytok na 72-ch bačynach źmiaščaje kazannie na dzień Niavinnaha Začaćcia Najśviaciejšaj Dzievy Maryi. Havorana jano, jak vidać iz zaciemak takža na l-šaj bačynie, 1865 i 1867 h. u Lanckoronie, 1871 i 1872 h. u Ulle.

U trecim ššytku na 40 bačynach napisana kazannie na ŭračystaść Božaha Cieła, havorana 1861 i 1863 h. u Posinie, 1866 i 1869 h. u Lanckoronie i ŭ Savejkach, 1870 i 1872 ŭ Ulle.

Čaćviorty ššytok stanović kazannie na Dzień Zadušny, napisanaje na 32 bačynach i havorana ŭ 1862 h. u Posinie, 1868 h. u Lanckoronie, u 1870 i 1872 h. u Ulle.

Usie hetyja miesnaści znachodziacca ŭ byŭšaj Viciebskaj huberni. Vyličanyja hady, miesnaści j dni, kali jakoje kazannie było havorana, nadpisany papolsku, jak vidać z piśma, paźniej, ale tej samaj rukoj, što i samyja kazanni.

Cytaty z Śviatoha Pisannia, z Ajcoŭ Kaścioła, ci jakija inšyja, padany takža papolsku. Rešta ŭsio pisana pabiełarusku.

Jak bačym, byli ŭ Katalickim Kaściele na biełaruskich ziemlach praŭdzivyja pastyry, jakija i ŭ henyja ciažkija hady, patrapili być blizka da narodu j karystacca jaho movaj u śviatyniach.

Patrebu karystannia rodnaj movaj u Kaściele razumieła niaraz tady takža j vyšejšaje katalickaje duchavienstva. Tak, naprykład, kali pad kaniec XIX st. baraćba carskich uradaŭ z polskaj movaj pa kaściołach duža zavastryłasia, Mahiloŭski katalicki arcybiskup Symon zaprapanavaŭ uradu zhadzicca zavieści ŭ Kaścioł u biełaruskich parachvijach, zamiest rasiejskaj, movu biełaruskuju, movu rodnuju narodu. Z pryčyny hetaj prapanovy pačałasia pierapiska miž uradam i Apostalskaj Stalicaj. U vyniku hetaj pierapiski papieski sakratar kardynał Rampolla, ad imia papieža Lavona XIII, paviedamiŭ arcybiskupa (ŭžo Kazłoŭskaha), što Apostalskaja Stalica daje jamu prava dazvolić probaščam karystacca ŭ kazanniach movaj biełaruskaj tam, dzie karystajecca hetaj movaj narod. Dakumant hety padpisany 8.V. 1897 h. za N. 37, 522.

Praŭda, z najvyšejšaha hetaha dazvołu musić mała chto skarystaŭ, bo arcybiskup Kazłoŭski z adnaho boku, bajučysia rusyfikacyi j Pravasłaŭja, a z druhoha — rachujučysia z naporam polskaha hramadzianstva j duchavienstva, jakoje ahułam stajała tolki za movu polskuju ŭ Kaściele, nie dapuskajučy tudy ani movy biełaruskaj, ani litoŭskaj, u žyćcio henaha dazvołu Apostalskaj Stalicy nia ŭvioŭ.

Adnak dakumant hety maje dla nas vialikaje značennie. Jon jašče raz, užo lišni raz, śćviardžaje tyju praŭdu, što adnosiny śv. Ajca da kožnaha narodu — heta adnosiny sapraŭdy baćkaŭskija, što kožnaja mova maje poŭnaje prava ŭ katalickaj śviatyni j što kali dzie da

hetaha nie dachodzie, dyk heta dziejecca z pryčyn pieravažna palityčnych, z pryčyn całkom niezaležnych ad Apost. Stalicy.

Ale majem jašče takža padstavu ćvierdzić, što i ŭ apošnim dziesiatku XIX st. i pa im, biełaruskija kazanni dzienia-dzie pa katalickich kaściołach Biełarusi byli havorany. Ćvierdzie ab hetym D. N. Čichačev u sbajoj knižcy : «Vopros raspolačenija Kaštioła», a ŭreščie ab hetym u biełaruskim narodzie jość jašče žyvyja tradycyi. Tak, naprykład, starejšyja ksiandzy Mahiloŭskaj dyjecezyi raskazvajuć, što ŭ kancy XIX st. i až da času vybuchu suśvietnaj vajny, u niekatorych parachvijach biełaruskich ahułam, asablivaž Viciabščyny j Mahiloŭščyny, ŭściaž havarylisia biełaruskija kazanni.

Viedamy adzin z pioneraŭ biełaruskaha ruchu ks. Fr. Budźka (+ 1920), z Mahiloŭskaj dyjecezyi, jaki byŭ duža blizka da Mahiloŭskaha biskupa Denisevića, Biełarusa, — raskazvaŭ mnie, što kazanni biełaruskija j pieśni relihijnyja biełaruskija byli ŭ Ulle (Viciebščyna) u Faščoŭcy (Mahiloŭščyna) dy ŭ inšych miascoch Biełarusi až da apošnich dzion. (Faščaŭski vikary ks. Sak na pracesyi Božaha Cieła ŭ 1915 i 16 prapaviedvaŭ pabiełarusku i ŭ Mahilovie, dzie była hałoŭnnaja vajennaja «Stavka» na čale z samym carom Mikałajem II. Red.).

Heta byli adny, kazaŭby, z ručajkoŭ, jakija niaśli na svaich niemnohavodnych falach našu movu z kaścielnaha zaciśša ŭ šyrokija vody biełaruskaha adradžennia XX-ha st.

Słovam, u najciažejšy čas dla biełaruskaj nacyjanalnaści, adzinaj aporaj jaje akazałasia ŭsiožtaki Chryścijanstva. Ahułam Chryścijanstva pa svajej natury jość takim, ab jakim treba skazać nastupnaje. Nia hledziačy na toje, ci jano polskaje, ci rasiejskaje ŭ značenni palityčnym, u značenni tej čužoj movy, jakoj jano zmušana da Biełarusaŭ pramaŭlać i nia hledziačy na tyja čužyja narodu tendencyi, jakija jano časta zmušana pravodzić, — usiožtaki ŭ niekatoraj miery nie pierastaje być aporaj biełaruskaj nacyi j siarodkam jaje kansalidacyi dy supolnaści. A heta zatym, na maju dumku, što vobak z čužymi idejami j čužoj movaj jano vyrablaje j zakraplaje praz blizkija miž viernymi, sardečnyja duchovyja suadnosiny, adzinstva, blizkašć, svajactva, a takža aśviačaje heta pavahaj Božaj. Čužaja aficyjalna forma tak aficyjalnaj i astajecca, a henaja blizkašć, henyja tradycyi, henaja ŭzajemnaja supolnašć i adzinstva samy praz siabie narod kansalidujuć i nadajuć jamu biełaruski nacyjanalny styl. Viedama, hetkaha charaktaru tvoryvam biełaruskaj nacyjanalnaści nia moža mieć nijakaja inšaja śvieckaja hramadzkaja ustanova.

Kali pryjšoŭ akančalny zaniapad Biełaruskaha narodu : zaniapad palityčny i kulturny, jak na dziva — pryjšło j adradžennie. Da ziarniatak apory biełaruskaj nacyjanalnaści biezpasredna chryścijanskaj, dałučylisia pasrednyja — ramantyrm. Na pačatku XIX st. ŭ Europie ramantyzm pačaŭ novuju eru ludzkoje dumki. U pałavinie hetaha st. ramantyzm dakaciŭsia j da Biełarusi. Sutnašć jaho ŭ tym, što zapładniać ludzkuju dumku ŭ halinie litaratury, a takža j hramadzkaha žyćcia pačało pačuccio, minuŭščyna, nacyjanalnašć. Hetyja ideały z'aktualizavała francuzkaja revalucyja, a žaŭniery Napoleona raźniaśli ich pa ŭsiej Europie. Takim čynam dajšli jany j da Biełarusi. A sutnašć ramantyzmu jakža mnoha maje supolnaha z Chryścijanstvam!

Ureščie ručajki biełaruskaha chryścijanskaha-nac. adrydžennia źlilisia z ahulnym ručajom i stalisia rakoj sučasnaha ahulnaha biełaruskaha nacyjanalnaha ruchu. Chryścijanstva takim čynam svaju adviečnuju rolu adnosna biełaruskaje nacyi spoŭniła Spaŭniaje jaje, jak bačym, i siannia.

EVALUCYJA NIE DAJE VYRAŠALNAHA ADKAZU

(praciah cyklu «Našto relihija»)

Mataryjalisty ćviardziać, što materyja jość viečnaj i jana źjaŭlajecca pieršapryčynaj usiaho, što isnuje. Ale my-ž zapiarečyli, što heta byłob praŭdaj tolki tady kalib materyja j jejnyja siły mahli dać pačatak takža i žyćciu arhaničnamu, sensytyŭnamu (pačuŭnamu) ŭspryjmalnamu žyviołaŭ dy intelektualnuju i volevuju zdolnašć čałavieka. Usio heta musiełab tady paŭstać vyłučna tolki z anorhaničnaj materyi dy jejnych fizyčnych sił. Kažnaja forma žyćcia, a tym-bolej duchovaha žyćcia čałaviečaha, miełaž svoj pačatak : byłaž bo takaja epoka (parà), ŭ jakoj hetkaha žyvoha śvietu nia było, a była tolki niažyvaja niearhaničnaja materyja.

Materyjalisty tady pavinnyb abjaśnić, jak moh paŭstać naš žyvy śviet z henaj niažyvoj materyi. Jany voś i pnucca heta dakazać, paklikajučysia na «evalucyju» (pastupovuju pieramienu), dakananuju na praciahu daŭžeznych peryjadaŭ, bož na ich dumku materyja jość viečnaj. Kali ŭvažniej krychu sutrymacca nad hetym vyjaśnialnym adkazam, dyk paŭstaje pytannie : kali evalucyja tryvaje spradvieku, dyk čamuž jana dajšła da pačatku žyćcia tolki paru milijardaŭ hod tamu nazad? Što bo znača milijard hadoŭ u paraŭnanni da niesknčatnaści?

Kali nam skažuć, što pierš nia było spryjalnych abstavinaŭ dla paŭstannia žyćcia, dyk nas heta nie zadavolvaje, bož my možam pytać : čamuž tyja abstaviny nie vytvarylisia šmat raniej, čamu kaniečnie ŭ praciahu taho apošniaha milijarda hod taja evalucyja hetak skakanuła ŭpiarod, što raptam iz niažyvoje materyi vyradžajecca taki naprykład ślimak?

Ničoha tut nie pamahlib i mahčymyja dapuščenni mataryjalistaŭ, što niažyvaja materyja ŭžo była nia-raz evolucyjavana (raźvitaja) až da vytvarennia dumajučaha čałavieka,

ale za kažnym razam była źnistožanaja niejkimi strachotnymi kataklizmami. Alež dahadka heta vyhladaje zanadta adčajnaj, až da śmiachoćcia fantastyčnaj, nia majučaj nijakaj navukovaj vahi I ničoha mataryjalistam nie astajecca, jak pryznacca da ihnarancyi (niaviedy), kalib na heta im pazvoliła ichniaja « navukovaja » čvanlivaść. U kažnym vypadku kudy bolš praŭdamoŭnaj za hetkuju kaviarzu jość dumka, što evalucyja nia tryvaje viečna, ale mieła svoj pačatak u časie.

Hetym našym, tak kolučym mataryjalistaŭ, pytanniam my zreštaj nia prydajom niejkaha vyrašalnaha značennia. Bolš surjoznym pytanniem, dyk budzie toje : Ciž evalucyja daje nam niejki definityŭny na ŭsio adkaz

Źviarmiem uvahu na śviet raścinny žyviolny, čałavieka — jon raście, prybyvaje, raźvivajecca. Pytajem vošža : Adčaho? Jak abjaśnić hetaje źjavišča? Kali chto chacieŭby adkazać : što heta dziejecca siłaju evalucyi — dyk heta nie adkaz, tut źmienienyja tolki słovy, a nia samaja reč, kali bo dziejecca heta siłaj evalucyi, dyk ad čahož taja evalucyja, skul jana biare svaju siłu tuju?

Tojež možna skazać i adnosna całaha suśvietu, ziamli, sonièčnaj systemy, itd, što prajšli evalucyju alež jana ničoha nie pajaśniaje, bož taja evalucyja patrabuje sama vyjaśniennia. I nie važna, ci tuju evalucyju razumieć pavodla ahulniejšaj kancepcyi mataryjalistyčnaj, ci pavodla mataryjalizmu dyjalektyčnaha, dapuščajučaha t. zv : « jakasnyja pieraskoki » =

Autary dyjalektyčnaha mataryjalizmu zdajuć sabie spravu, što ŭsich roznaściaŭ u suśviecie nièlha vyjaśnić tolki jak roznaści kolkasnyja taje samaje jakaści. Naprykład, žyvoje roźnicca ad niažyvoha tolki bolšaj, ci mienšaj, ruchlivaściu : ani takža dumka nia rožnicca ad počuŭnaha ŭspryjmà tolki bolšaj, ci mienšaj vyraznaściu. Niemahčyma vošža vyjaśnić piarojścia ad niažyvoha ŭ žyvoje samym tolki ciahłym uzrostam danaj jakaści niažyvoha. Hety pavolny j ciahły ŭzrost, abo jak kažuć, hetaja evalucyja čysta kolkasnaja, nie mahła padrychtavać inšaha pačatku, jak tolki vyšejšaj stupieni. Samy pierachod da taje vyšejšaje stupieni, pavodla dyjalektyčnaha mataryjalizmu, heta niešta ŭ sensie jakasnym novaje ; i henaja novaja jakaść, pavodla marksistaŭ, paŭstaje raptam, abo pieraskokam kvalitatyŭnym », ci « dyjalektyčnym » marksisty bo abjaśniajuć pachodžannie hetaj nazovy ad razładu miž « tezaj » i « antytezaj ».

Ale ciž heta vyjaśniaje pachodžannie vyšejšych formaŭ? Ničoha padobnaha ! Bož dobra viedama, što istota vyšejšaja nia moža paŭstać ad istoty nižejšaj stupieni praz ciahłuju evalucyju, ale « pieraskokam ». Ale treba hety « pierskok » abjaśnić. A heta nie dascca praz toj marksistoŭski « razład miž « tezaj » i « antytezaj ». Jon bo musiaŭby ŭviaści siudy baraćbu miž starym y novym. Tady znoŭ pytajem : Što razumieć pad hetym « novym »? Ci vyšejšu stupień isnavannia?. Tady jak vyjaśnić pačatak taho « novaha » razładam, ci zmahanniem miž « starym » i « novym », kali hetaje « novaje » jaščež nia isnavała, a tolki mieła zradzicca ad hetaj baraćby? Jak mahło naprkł. zmahacca « žyvoje » ź « niažyvym », kali žyvoha jaščež nia było? Tamu toje novaje nia moža j paŭstać ź niejkaha staroha » chibab dapuścić, što toje « novaje » ŭžo istnavała. Ale jakža heta zrazumieć ?

Vošža toje mahičnaje słova « evalucyja » zusim nie adkryvaje pieršapryčyny sianniašniaha suśvietu, naviet i z dapamohaj dyjalektyki.

Z DALOKAHA USCHODU

« *Idziecie i navučajcie ŭsie narody* » (Mat. 28, 19)

Jak bačymo, pieršaja « misyja » była dadziena apostałam praz samoha Zbaviciela, i jany, atrymaŭšy Ducha Sviatoha, jaje vykanali. « *A jany vyjšaŭšy, prapaviedvali ŭsiudy, a Hospad pamahaŭ im, paćviardžajučy movu znakami* » (cudami).

Novy Zapaviet adnak vielmi mała daje viedamak ab apostałach ; apra̦ča Piatra, ab jakim havorycca najbolš, jak ab Vierchavodzie, dy apra̦ča Jana, jakoha « lubiŭ Jezus ». Ab usich inšych havorycca ahulna « apostały », abo « Piotr i apostały ». Ab Paŭle šmat piša jahony tavaryš i sakratar Łukaš u « Dziejach », dy takža sam Paval u svaich « Listoch » havora. Źviartajemsia tady da tradycyi, kab daviedacca bolš ab apostałach. Ale i z Tradycyi nie nadta šmat čaho možam vyłuščyć, histaryčnaha, niekatoryja bo viedamki hraničać z lehendami.

Časta spatykajem takija lehendy pra apostała Tamašu, taho « bliźniuka » (pahrecku = *didimus*), jakoha abydna zavuć « niaviernym », što chacieŭ palec až układać u rany Chrystovyja dy što ŭsiudy paźniŭsia. Jon adnak byŭ bojki j cikunski čałaviek : jon i ab « darohu » u Jezusa pytaŭsia (Jan 14, 5), i zaklikaŭ apostałaŭ advažna : « *Chadziem i my, kab pamirać ź im* » (Jan 11, 16). Tamaš nakiravaŭsia na misyju ŭ Indyjui adtul zajchodziŭ sam dy pasyłaŭ svaich vučniaŭ « *až pa kraj ziamli* » (Ap. Dz. 1, 8). Hetkim čynam jon adviedaŭ byŭ i Kitaj. Niekatoryja daśledniki znajchodzili naviet u amerykanskich indyianaŭ uspaminy ab daŭniejšaj u ich misyi chryścijanskaj i nacioki ab śv. Tamašu. Historyja i archeolohija mo šče da čaho dakapajecca.

Siannia tolki viedama, što heretyki *nestoryjancy*, paśla Efeskaha Saboru (431), na jakim byŭ asudžany ich pravadyr kanstantynopalski patryarch Nestor, kali byli vyhanianyja z chryścijanskich krajoŭ, dyk abasnavalisia ŭ Persyi. Adtul nestoryjancy viali svaje misyi ŭ Siaredniaj Azii dy ŭ Kitaji až da 1000-ha hodu i-to nie biaz vynikaŭ. Ale paśla sama ichniaja herezyja źbiantežyłasia j zaniapała, a z hetym razam vyhaśli j misyi.

Katalickija misijanary pačali dajchodzić da Kitaju tolki ŭ druhim tysiačahodździ. Dabryści bo da Kitaju ŭ tyja časy było vielmi trudna : tre było pakanać vialikija pryrodnyja pieraškody — razlehłyja pustyni Siaredniaj Azii, niedastupnyja hory Himalaji dy dzikoje vysokaje płaskahorje Tybetu. Padaroža tryvała hadami, hłytała šmat koštaŭ, zdaroŭja, vymahała ciarplivaści j samaadračennia, vytryvałaści dy rastaropnaści. A ŭsiožataki, dufajučy ŭ Božuju apieku, misijanary išli. Hinuli ad dzikaha źviarja, i šče

dzičejšych ludziej, a ŭsiož išli. Papadalisia ŭ pałon, dy pryhon, u hoład i muki, a taki jšli, iduć dy buduć išci, bo skazaŭ Jezus · « *Idziecie... Vučecie... A voś ja- z vami praz usie dni, až da skančennia śvietu* » (Mat, 28, 19-20).

« *Załataja para* » katalickaha navučannia ŭ Kitai była u XVI i XVII stahodździ. Paśla tryvaŭ doŭhi kryvavy prasled za vieru až da pałaviny XIX vieku. Kali-ž adradzilisia novyja misyi, dyk jašče raz byŭ vybuchnuŭ prasled u 1900 h. padčas paŭstannia « bokseraŭ ». Paśla taho misyja ŭzradziłasia znoŭ. Praca viałasia pavolna, ciažka, ale pamysna. Lik śviataroŭ kitajcaŭ pieravyšaŭ 2.000. Biskupaŭ kitajcaŭ było 20. Adnak jašče bolšaść biskupaŭ i prafesaroŭ u seminaryjach było biełych (ź ich najbolš było francuzaŭ). Katalikoŭ ličyli ŭ Kitai da 5-ci miljonaŭ. Praŭda, ŭ vadnosinach da takoha vialikaha 600 miljonnaha narodu, heta byŭ vielmi mały pracent. Ale fundamant byŭ założany mocny i pryrost viernych stała i prahresyŭna pavialičvaŭsia.

Rasła nadzieja. Jaje — aprača vyšadciemlenaha pryrostu — padsyčali j nastupnyja faktary :

1) *Dobry hrunt.* Ziamla (hleba) tam naahuł dobraja, uradžajnaja, suhlinistaja. A u dalinach najbolšych rek, Choan-cho i Jan-tse-kians, uradžai byvajuć rekordnyja. Ale jość tamaka i šmat pieraškodaŭ : pustyni (Gobi-Šamo) ; raźlivy rek = pavodki, ŭ jakich hinuć masy narodu, ludzi bo najbolš toŭpiacca ŭ dalinach rek ; vysokija hory, hustata narodu, suša.

Padobna j duša hetaha narodu maje dobry hrunt, ale jość i šmat pieraškodaŭ. Kitajcy naahuł majuć u charaktary šmat dobrych prykmiet : jany ščyryja i viernyja, vytryvałyja j pracavityja, ciarplivyja j vynośliyja, a dataho kiemnyja i akuratnyja ; prytym jany haračyja, choć umiejuć paŭstrymacca. Byvajuć viasiołyja i davierlivyja, jak małyja dzieci. Vielmi lubiać siamju, dziaciej (asabliva synoŭ) i pryviazanyja da tradycyi ; šanujuć starejšych i baćkoŭ — žyvych i pamioršych. Vielmi lubiać handal : možna skazać, što kažny kitajec — z natury handlar. Davolacca i samym drobnym zarabotkam, ale ŭmiejuć źbirać hrošy « źbivać kapitały ». Kataliki tam peŭnyja i sapraŭdy pabožnyja, biez chvalšyvaj devocyi. Značyć, u Kitai byŭ dahetul « dobry hrunt »-« duša z natury chryścijanskaja ».

2) I na hetym hruncie ŭžo raśli nasadžanya « rajskija drevy ». Zakładałasia kažnaja misyja razam iz školaj. Biaz školy niĕlha było zakładać misyi. Pieršna-pierš budavałasia škoła, a pry joj małaja kaplička. Bolšuju śviatyniu uznosili daloka paźniej. Spačatku misyj kuplała na kancy vioski plac na budynki j na aharod. Tam budavali školku, chatku dla misijanara dy damok dla zakonnicaŭ, što mieli absłužvać školku j kaplicu. Skora naŭkruh takoj novaj misyi kitajcy raskupvali placy dy stavili svaje chaty, kramy — hetak ź vioski farmavałasia miastečka, a misyja stanaviłasia relihijnym i kulturnym centram jaho.

3) Misyi ŭ Kitai viali pieravažna *zakonniki* : jezuity (najbolej iz Francyi), łazarysty (z Holandyi), franciškancy (niemcy), verbisty (« Božaha Słova » z Bavaryi) dy inšyja. Z žanočych zakonaŭ ja najčaściej-spatykaŭ biełych franciškanak (z Francyi j z Kanady). Najbolš adnak było zakonnych pracaŭnicaŭ kitajanak, jakija naležali da asobnaha kitajskaha zakonu. Jany pracavali u misyjnych školach, u prytułkach ambulatoryjach i špitaloch.

U 1935 h. u Šang-hai (siamimmiljonny horad) ja naviedaŭ prytułak = siraciniec dla dziaŭčat kitajanak. Kiravali im franciškanki. Sirot było kala 2.000. Heta byli dzieci vykidyšy padbiranyja. U horadzie Šang-hai na kanale byŭ vialiki asiedak hality, što z siemjami hniaździlisia ŭ łodkach. Takich łodak-chataŭ byli celyja vulicy. Na łodkach budki, žaleznaja piečka, a kruhom jaje vialikaja siamja. Tam radziłasia, rasła j pamirała. Mužčyny dniom pracavali na chvabrykach, u porcie na karabloch, na rykšach ihd. A žančyny byli « ŭ chacie » — na vadzie : radzili j hadavali dziaciej, varyli stravu, šyli, myli bializnu i... haravali. Dzieci — mienšyja zabaŭlalisia na łodcy, bolšyja — ŭ horadzie pracavali, žabravali, łavili rybu abo inakš kažučy « palavali na dabyču ». Nia dziva, što ŭsie žyli hoładam. Tamu, zdarałasia niaredka, što narodžanych dziaŭčynak pradavali, abo vykidali na bierah (chłopcaŭ nia vykidali nikoli). A katalickija zakonnicy chadzili z košykami dy padbirali hetyja « ludzkija adpadki », by hryby : ratavali ich, chryścili, hadavali i vučyli. Viedama, vialiki pracent ich nie davaŭsia adratavać — časta pamirali ŭ darozie da prytułku zamoranyja hoładam i biasprytullem, biaz dohledu. Usich dziaciej zakonnicy zapisvali — najdzienych žyvych i pamioršych.

Paśla-ž pieramohi kamunizmu ŭ Kitai (1945-48) biazbožniki vyhnali misijanaroŭ, a z tych śpiskaŭ pamioršych dziaciej zrabili prapahandu, što « katalickija zakonnicy mučyli j zabivali kitajskich sirataŭ ».

Ab hetym ahitavałasia ŭ radyjo, hazetach i brašurach tak u Kitai, jak i ŭ Savietach. Ja sam čytaŭ ab hetym, budučy ŭ Sibiry. Što-ž — i Chrystusa-ž faryzei źniavažliva abzyvali buntarom dy ŭkryžavali miž dvama razbojnikami... (d.b.)

J.H.

Sluchajcie bielaruskich radyjapieradačau z Vatykanu kaznaha paniadzielku, ; sierady, i syboty u hadz. 18-taj siaredia-eurapejskaha času i u hadz. 20-taj na Bielarusi, na karotk. chvalach : 19.84 ; 25,55 ; 31,10 ; i na siaredn. 196.

Razhodki da N. 56 : 7 — *Samachod*
8 — *Samalot*

Zahadkä : 9 — *U sercy vahoń, — A naŭkruh vada : Jak vyskačyć z darožki — Biada !*

Direttore respons.: Dott. A. FRUTAZ
Posta indir.: Dott. P. TATARYNOVIC
Roma, Via della Camilluccia, 24

Z dazvolu
Duchoun Uladau
Tipografia Fausto Failli - Roma

Pubblicazione autorizzata dal Tribunale di Roma con decreto del 7-12-1950